

SULTAN I. AHMED TARAFINDAN SADRAZAM MALKOÇOĞLU ALİ PAŞA'YA TEVCİH EDİLEN ENGÜRÜS SEFERİ SERDARLIĞI BERATI

Fatih Bayram

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
fatih.bayram@medeniyet.edu.tr
ORCID:0000-0002-3601-7053

ÖZ

Padişah tarafından sadrazamlara tevcih edilen serdarlık beratları Osmanlı bürokrasisinin işleyişini ve tarihî gelişimini anlamak açısından vazgeçilmez kaynaklardır. Bu makalede, Sultan I. Ahmed (hük. 1603-17) tarafından Sadrazam Malkoçoğlu Ali Paşa'ya (hük. 1603-17) 2 Şubat 1604 (1 Ramazan 1012) tarihinde verilen ve Reisülküttab Sarı Abdullah Efendi'nin (ö. 1660) *Düstûru'l-inşâ* isimli münşeâtında yer alan serdarlık beratı incelenmektedir. Ayrıca, Ali Paşa'ya verilen serdarlık beratı *Düstûru'l-inşâ*'daki diğer serdarlık beratlarıyla ve Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı serdarlık beratlarıyla karşılaştırılmaktadır. Osmanlıların Rumeli'deki fetihlerine önemli katkılarda bulunan Malkoçoğlu ailesinin tarihinde önemli bir yere sahip olan Ali Paşa aslen Bosnalıdır. Ali Paşa, Enderun'da eğitim almış, Mısır valiliği yapmış ve Sadrazam olarak atandıktan sonra serdarlık vazifesiyle Engürüs yani Macaristan cephesine gönderilmişti. Budin'e

91

Dîvân *DİSİPLİNLERARASI
ÇALIŞMALAR DERGİSİ*

Cilt 23 sayı 44 (2018/1), 91-114
DOI: 10.20519/divan.448298

ulaşmadan Belgrad'da vefat eden Ali Paşa'ya verilen serdarlık beratı onun ismini ölümsüz kılacak niteliktedir. Bu beratla Budin fatihi Kanuni Sultan Süleyman (hük. 1520-1566) ve Eğri fatihi Sultan III. Mehmed'in (hük. 1595-1603) isimleri büyük bir saygı ve özlemle anılmaktadır. Osmanlı sadrazamının Eflatun ve Aristo gibi maharet sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Diğer serdarlık beratlarında pek rastlamadığımız bu ifadeler, bu belgenin orijinalliğine işaret etmektedir. Beratta ilgi çeken diğer bir husus ise, düşmanın Nuh peygambere isyan eden kavme benzetilmesidir. Diğer serdarlık beratlarında olduğu gibi, bu beratla da serdarlık vazifesi verilen sadrazamın sefer esnasında ne denli geniş yetkilere sahip olduğunu görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: I. Ahmed, Budin, Macaristan, Malkoçoğlu Ali Paşa, Serdarlık Beratı

GİRİŞ:

Beratlar, Osmanlı bürokrasisinin üretmiş olduğu en eski belge türlerindedir. Kelime anlamı “yazılı kağıt ve mektup” olan beratlar, padişahın tuğrasını taşımaktaydı. Beratların verilmiş gayesine göre çeşitleri bulunmaktadır. Beratlar; bir vazife ya da memuriyete tayin, bir imtiyaz ya da muafiyet tevcihi gibi nedenlerle verilmekteydi.¹ Beratlardan bir grubunu da orduyu kumanda eden serdarlar için verilen serdarlık beratları oluşturur.

Serdarlık beratları, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir gaza devleti olduğunun en belirgin nişanelerinden biridir. Osmanlı'nın en ileri uç noktası olan Engürüs (Macaristan) ile ilgili olan serdarlık beratları daha da ilginçtir. İnceleyeceğimiz serdarlık beratı Sarı Abdullah

¹ Beratlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî* (İstanbul: Enderun Yayınları, 1992), 85-87; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1998), 124-45; Nejdet Gök, “Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatikasında Berat Formu” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997); Nejdet Gök, “Osmanlı Beratları Kapsamında Diplomatika İlmî veya ‘İlm-i İnşa’,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (2008): 743-44; Nejdet Gök, *Osmanlılar-I: Devlet-Bürokrasi: Teşkilat, Diplomatika* (İstanbul: Kriter Yayınları, 2016), 132-33; Nuri Taşkın, “Osmanlı Diplomatikasında Mülknameler” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012), 9.

Efendi'nin (ö. 1660) *Düstûru'l-İnşâ* adlı münşeât mecmuasında yer almaktadır.² Sarı Abdullah münşeâtında, başka serdarlık beratlarına da yer verilmektedir. Bunlar arasında Sadrazam Kuyucu Murad Paşa'ya,³ Hafız Ahmed Paşa'ya⁴ ve İbşir Mustafa Paşa'ya⁵ verilen serdarlık beratları ilgi çekmektedir. İbşir Paşa'ya verilen serdarlık beratı, sadrazamlığından önce, 1639 yılında atanmış olduğu Budin valiliği sırasında verilen bir beratır.⁶

İbşir Paşa'ya verilen serdarlık beratı da Engürüs cephesi ile ilgilidir. Bu beratta, Budin'in Osmanlı için ne anlama geldiği sorusunun cevabını bulmaktayız: "*Verâ-i İslâm'ın sedd-i sedîdi ve Engürüs serhaddinin âhen kilidi olan Budin*",⁷ yani Budin şehri, İslam topraklarının en uç noktasıydı ve Macar sınır bölgesinin demir kilidiydi. İbşir Paşa'ya verilen serdarlık beratı da önemli olmakla birlikte bu çalışmada, Malkoçoğlu Ali Paşa'ya (ö. 1604) Engürüs seferi

2 Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru'l-İnşâ*, Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu no. 4304, vrk. 220a-223a. Sarı Abdullah Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bkz. Ömer Faruk Akün, "Sarı Abdullah Efendi (1584-1660)," *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, 10: 215-19. Adnan Erzi, Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi Koleksiyonu 3333 no.lu nüshanın "elde bulunan yegane nüsha" olduğunu ifade ederek yanlıya düşmüştür. Bu hususta bkz. Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar," *Bellekten* 56 (Ekim 1950): 632. Sarı Abdullah Efendi'nin *Düsturu'l-İnşa* adlı münşeât mecmuasının başka nüshaları da bulunmaktadır. Bu mecmuanın farklı nüshaları hakkında bilgi için bkz. Ülker Aytekin, "Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi" (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2002), 108-109.

3 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 223a-226a. Kuyucu Murad Paşa, 1606 ile 1611 yılları arasında sadrazamlık yapmıştı. Murad Paşa'ya verilen serdarlık beratı İran seferi ile ilgilidir. Beratta, Murad Paşa'nın daha önce Engürüs seferinde serdarlık yaptığı belirtilmektedir.

4 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 226a-229a. Kapûdan-ı Deryâ Hafız Ahmed Paşa'ya tevcih edilen serdarlık beratı ise deniz seferi ile ilgilidir. Beratta, Hafız Ahmed Paşa'nın "*Akdeniz'de techîz olunan Donanma-yı Hümâyûn*"a serdar tayin edildiği belirtilmektedir. Hafız Ahmed Paşa, 25 Ekim 1631 ile 10 Şubat 1632 tarihleri arasında üç buçuk aylık kısa bir süreliğine sadrazamlık yapmıştır. 1592-1656 yılları arasındaki sadrazamların görev süreleri için bkz. Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014), 69-71.

5 İbşir Mustafa Paşa 1654-1655 yılları arasında sadrazamlıkta bulunmuştur. "*Budin Eyâleti İnâyet Olunan Vezir İbşir Mustafa Paşa'ya Virilen Serdârlık Beratı*" için bkz. Sarı Abdullah, *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 39a-40b.

6 M. Münir Aktepe, "İbşir Mustafa Paşa (ö. 1065/1655)," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 22: 375.

7 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 39b.

sebebiyle verilen serdarlık beratı incelenecek ve bu beratın serdarlık beratları arasındaki yeri, diplomatik hususiyetleri ve muhtevası değerlendirilecektir. Serdarlık beratları arasında Ali Paşa'ya verilen beratın bana ilginç gelen yönü, Budin ile ilgili oluşunun yanı sıra, bu beratta Eflatun ve Aristo'nun isimlerine rastlamış olmam ve daha önceki Osmanlı sultanlarının Engürüs cephesindeki başarılarının da hatırlatılmış olmasıdır.

MALKOÇOĞLU ALİ PAŞA

Aslen Bosnalı olan Sadrazam Ali Paşa, Malkovich ailesine mensuptu. Bundan dolayı kendisine Malkoç Ali Paşa ya da Malkoçoğlu Ali Paşa da denmektedir. Sert mizacından dolayı kendisine Yavuz Ali Paşa da denilmekteydi.

Malkoçoğulları, Osmanlı'nın kuruluş döneminde Rumeli'de akıncılık yapan ailelerden birisidir. Malkoçoğulları'ndan vezir Yahya Paşa'nın (ö. 1507) oğlu olan Koca Bâli Paşa (ö. 1543), Mohaç Meydan Muharebesi'nin kazanılmasında önemli bir rol oynamıştı.⁸ Bâli Paşa, 1542-1543 (949-950) yıllarında Budin beylerbeyliği yapmıştı. Yahya Paşa'nın diğer oğlu Mehmed Paşa ise 1543-1548 (950-955) yılları arasında Budin beylerbeyliği yapmıştı.⁹ Budin beylerbeyi Mehmed Paşa, XVI. asırda Rumeli'de faaliyet gösteren akıncı beyleri arasında "en güçlü ve başarılı" bir bey olarak tanınmaktadır.¹⁰ Mehmed Paşa'nın oğlu Arslan Paşa (ö. 1566) ise, 1565-1566 (972-973) yılları arasında Budin beylerbeyliği görevini

8 Fahamettin Başar, "Malkoçoğulları," *DİA*, 27: 537-38; Géza Dávid, "Macaristan'da Yönetici Osmanlı Aileleri," *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 38 (Güz 2015): 17.

9 Başar, "Malkoçoğulları," 538. Geza David, Yahya Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın 1548'de Budin beylerbeyi iken öldüğüne dair rivayetlerin doğru olmayabileceğini ima etmektedir: "1543 yılında vefat eden Bali Paşa'nın yerine kesin olarak tespit edilebildiği gibi, Yahya Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa geçmişti. Kendisi daha önce Semendire sancakbeyiydi ve çeşitli askerî harekâta katılmıştı. 1548'de Budin'de öldüğü, dönemle ilgili yazılarda tekrarlanmaktadır. Oysa, oğlu Arslan Bey'in kaleme aldığı bir arzdan onun Semendire sancakbeyi iken ebediyete intikal etmiş olduğu anlaşılıyor. Babasının bu fani dünyadan ayrıldığında hangi görevde bulunduğunu oğlu muhakkak iyi biliyor olmalı. Dolayısıyla bu veriye güvenebiliriz." Géza Dávid, "Macaristan'da Yönetici Osmanlı Aileleri," 17.

10 Fahamettin Başar, "Malkoçoğulları," 538.

icra etmişti.¹¹ Bu bilgilerden yola çıkarak, Malkoçoğlu Ali Paşa'nın mensup olduğu ailenin Osmanlı Macaristanı'nın kaderinde önemli rol oynayan ailelerden biri olduğu söylenebilir.

Aslen Bosnalı olan Ali Paşa, Enderun'da yetişmiş ve silahdârlık vazifesine getirilmişti.¹² 1601 yılından 1603 yılına kadar Mısır valiliği yapan Malkoçoğlu Ali Paşa, Yemişçi Hasan Paşa'nın katli sonrasında onun yerine III. Mehmed tarafından sadrazam olarak tayin edilmişti. Mısır'dan İstanbul'a gelen Ali Paşa'ya sadaret mührü, payitahta yaklaştığında gönderilmişti. O, İstanbul'a ulaşmadan önce III. Mehmed (ö. 22 Aralık 1603 / 18 Receb 1012) vefat etmiş ve yerine I. Ahmed (ö. 1617) padişah olmuştu.¹³ Ali Paşa, İstanbul'a I. Ahmed'in sultan oluşundan bir hafta sonra, yani 29 Aralık 1603 (25 Receb 1012) tarihinde ulaşmıştı.¹⁴ Ali Paşa'nın Mısır ve Halep'ten getirdiği bir milyon iki yüz bin altın, 1603 yılının Aralık (Receb 1012) ayında cülûs bahşişi olarak dağıtılmıştı.¹⁵

Dönemin birincil kaynaklarından *Hasan Beyzâde Tarihi*'ne göre Ali Paşa, Engürüs ve İran seferlerine kimin tayin edileceğiyle ilgili bir danışma meclisi düzenlemişti. Bu toplantıya katılanlar arasında Şeyhülislam Mustafa Efendi, vezirler ve kadıaskerler de bulunmaktaydı. Sadrazam Ali Paşa, kapudan Cigalazade'nin Şark cephesine serdar olarak tayinin mukarrer olduğunu; padişahın kendisini "*cânib-i küffâr-ı hâksâra*" yani Macar cephesine göndermek isteğini belirtmişti. Kendisinin İstanbul'da kalarak her iki cephenin ihtiyaçlarını koordine etmesinin ve Engürüs cephesine başka birisinin serdar tayin edilmesinin daha yerinde olduğunu söylenince bu görüşe kimse karşı çıkmamıştı. Ali Paşa, meclisin kendi arzusu lehindeki kararını padişaha takdim ettiğinde şu cevabı almıştı: "*El-bette, senün cânib-i küffâra serdâr olup gitmen iktizâ eylemişdür.*"¹⁶

11 Arslan Paşa'nın Budin beylerbeyliği döneminde, Macarca'nın diplomatik bir dil olarak gelişme kaydettiği ve Macarca bilen kâtip sayısında artış olduğu belirtilmektedir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Yasemin Altaylı, "Budın Beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566)," *OTAM* 19 (2006): 40.

12 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 1, Osmanlı Ünlüleri*, haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 296.

13 Mücteba İlgürel, "Ahmed I (1603-1617)," *DİA*, 2: 30.

14 Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fi Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, 6 cilt, haz. Mehmet İpşirli (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 1: 265.

15 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III. Cilt, 2. Kısım, XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), 360.

16 Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Tarihi, metin ve indeks (1003-1045 / 1595-1635)*, 3 cilt, haz. Şevki Nezih Aykut (Ankara: Türk Tarih

Malkoçoğlu Ali Paşa 16 Ekim 1603 ile 26 Temmuz 1604 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştı.¹⁷ Sarı Abdullah münşeâtında yer alan serdarlık beratı sûretinde tarih yer almamaktadır. *Naîmâ Tarihi*'nde yer alan bilgiye göre, Ali Paşa 2 Şubat 1604'te (1012 senesinin Ramazan ayının ilk günü) "*füccâr-ı Macar üzre*" serdar tayin edilmişti.¹⁸ Sadrazamın Engürüs seferine neden katılmak istemediği konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Anlaşıldığı kadarıyla, sefer hazırlıkları uzun sürmüştü. Ali Paşa, 30 Mayıs 1604'te (1 Muharrem 1013) Davud Paşa'daki otağına görkemli bir şekilde ve kalabalık bir alayla geldi.¹⁹ Garba yapılacak seferlerde, sadrazam ve serdarın "mükemmel bir alayla sancağ-ı şerif yanında salat-üselam getirilerek" Davutpaşa'daki ordugâha gelmeleri bir gelenek halini almıştı.²⁰ Davutpaşa'daki uğurlama merasiminde neredeyse tüm devlet adamları hazır bulunmuştu. Padişah da 3 Haziran'da (5 Muharrem) "gazileri uğurlamak" için ("*teşyî-i guzât niyeti ile*") Halkalı'ya gelmiş ve yüksek bir kasırdan orduyu seyretmişti.²¹

Sefer konusunda biraz isteksiz olduğu gözlenen Ali Paşa'nın iç hazineden sefer harçlığı talep etmesi padişahı kızdırmıştı. Halkalıpınar'da iç hazineden gelecek akçeyi bekleyen Ali Paşa'ya, harçlık yerine "*Elbette, başın sana gerekse, elbette yarın kalkup gidesin!*" şeklinde padişah fermanı gelmişti. Ferman gereği, ertesi gün sefere çıkmıştı.²²

Ali Paşa, Engürüs seferine çıkarken Sofu Sinan Paşa'yı sadaret kaymakamlığına getirmek istemiş ve bu talebi padişahın şifahen uygun bulması üzerine Sinan Paşa padişahın elini öpmüştü. Sofu Sinan Paşa, bunun üzerine sadaret kaymakamlığı makamına geçmişti. Ancak, ertesi gün çıkan hatt-ı hümayunda sadaret kaymakamı olarak Sinan Paşa yerine Hafız Ahmed Paşa'nın ismi geçmekteydi. Kendisine yakın bir isim olan Sinan Paşa'nın değil de daha önce merkezden uzaklaştırmak için Bosna'ya göndermek istediği Hafız

Kurumu Yayınları, 2004), 3: 817-19.

17 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III. Cilt, 2. Kısım*, 360; İnalçık, *Devlet-i Aliyye II*, 69.

18 "*Vezîria'zam Ali Paşa'ya ramazan-ı mübârek guresinde hatt-ı hümayûn vürüd edip füccâr-ı Macar üzre serdar ta'yin buyuruldu.*" Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, 1: 266.

19 *Târih-i Na'îmâ*, 275.

20 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1948), 160-61.

21 *Târih-i Na'îmâ*, 275.

22 *Hasan Bey-zâde Tarihi*, 3: 821; *Târih-i Na'îmâ*, 275-76.

Paşa'nın sadaret kaymakamı olması Ali Paşa'yı gücendirmişti. Hafız Paşa, kendisini zorla Bosna'ya göndermek isteyen Ali Paşa'nın tehditlerine aldırılmamış ve İstanbul'un dışında bir bahçede saklanmıştı. Hafız Paşa, padişahın hocası olan Mustafa Efendi'ye yakın bir isimdi ve sadaret kaymakamı olarak tayin edilmesinde onun etkisi büyüktü. 14 yaşındaki Sultan Ahmed, hocasının etkisinde kalarak Ali Paşa'yı Engürüs serdarlığına göndermiş ve ilk başta olumlu bulmasına rağmen Sinan Paşa'yı sadaret kaymakamı olarak atamamıştı. Onun yerine hocasına yakın bir isim olan Hafız Ahmed Paşa'yı atamıştı.²³

Sofya'ya ulaştıktan sonra ağır bir mide rahatsızlığı geçiren Ali Paşa, Engürüs cephesine varamadan Belgrad'da 6 Temmuz 1604 (8 Safer 1013) tarihinde vefat etti.²⁴ Budin'e ayak basmadan vefat eyleyen Ali Paşa, Belgrad'da defnedildi. Hafız Ahmed Paşa'nın tezkireciliği görevinde bulunan Hasan Bey-zâde, Ali Paşa'nın Belgrad'da ölmesini "*râh-ı seferün hevâ-i serdinden derd hâsıl etmek*" yani sefer yolunda soğuk kapmak gibi ilginç bir sebeple izah etmektedir.²⁵ Seferin Haziran ayında gerçekleştiği düşünüldüğünde bu açıklama pek makul görünmemektedir. Naima ise, sadrazamın "*evrâd-ı gamdan mizâcının bozulduğu*"nu, yani bitmek tükenmek bilmeyen kederden dolayı dengesinin altüst olduğunu belirterek, daha mantıklı bir açıklama yapmaktadır.²⁶ Padişah'ın Sinan Paşa'yı değil de Hafız Ahmed Paşa'yı sadaret kaymakamı olarak ataması Ali Paşa'nın mizacını bozan nedenlerden belki de en önemlisiydi. Ali Paşa, sadrazam vekilliği gibi önemli bir göreve kendisine yakın birisi yerine karşı safta yer alan birisini atamasından dolayı padişaha gücenmişti.

Naima gibi, Peçevî de Ali Paşa'nın ölüm nedenini Padişah'la yaşadığı sorunlardan kaynaklanan mizaç değişikliğine bağlamaktadır. Malkoçoğlu Ali Paşa'nın ölümünden sonra sadrazamlığa ve Engürüs serdarlığına Lala Mehmed Paşa (ö. 1606) getirilmişti. "Estergon fatihi" olarak bilinen Lala Mehmed Paşa'nın akrabası olan ve on beş yıl boyunca onun hizmetinde bulunan Peçevî İbrahim Efendi (ö. 1650), Ali Paşa'nın Engürüs serdarı olarak tayininden sonra birçok hususta talebinin padişah tarafından yerine getirilmediğini belirtmektedir. Bundan dolayı, Ali Paşa Engürüs seferine

²³ Hasan Bey-zâde Tarihi, 810, 817-28; Târih-i Na'îmâ, 266-67, 275-77.

²⁴ Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani 1, 296.

²⁵ Hasan Bey-zâde Tarihi, 827.

²⁶ Târih-i Na'îmâ, 277.

“*gâyet elem ve ıztırâb ile*” gitmişti.²⁷ Sofya menziline gelince mizacı değişen Ali Paşa’nın hastalığı gittikçe şiddetlendi ve Belgrad’a varduktan dört-beş gün sonra “*terk-i âlem-i fânî*” eyledi.²⁸

Peçevî olarak bilinen Peçuylu İbrahim Efendi, Ali Paşa’nın kendini beğenmiş ve mağrur (“*gâyet hûdpesend ve mağrûr*”) bir devlet adamı olduğunu belirtmektedir. Kan dökmeyi seven (“*gâyet hûnî ve seffâk*”) Ali Paşa’nın Mısır’dan gelirken yanında altı cellat getirdiği rivayet edilmektedir.²⁹

ENGÜRÜS SEFERİ’NİN SEBEBİ

Beratta, Macar yurdunun Sultan Süleyman’dan beri Osmanlı sınırları içinde yer aldığı belirtilmektedir. Sultan Süleyman’ın 1526 yılındaki Mohaç zaferinden 1566 yılındaki Zigetvar Seferi’ne kadar olan dönemde Macaristan’ın önemli bir bölümünde Osmanlı hakimiyeti tesis edilmişti. Zigetvar Kalesi’nin fethinden otuz yıl sonra III. Mehmed, Macar asilzadesi Pál Nyáry komutasındaki askerler tarafından savunulan Eğri (Eger) Kalesi’ni 12 Ekim 1596 yılında fethetmişti. Eğri Kalesi’nin fethinden yaklaşık iki hafta sonra Avusturya Arşidükü Maximilian ile Erdel Voyvodası Sigismund Báthory kumandasındaki Habsburg ordusuyla Osmanlı ordusu Eğri yakınlarında bulunan Haçova (*Mezőkeresztes*) sahrasında savaşmıştı. 25 ve 26 Ekim’de vuku bulan bu meydan muharebesinde de III. Mehmed’in zafer kazanması büyük bir sevince neden olmuştu. Eğri Kalesi’nin fethi ve Haçova Meydan Muharebesi’nin kazanılması dolayısıyla başta İstanbul olmak birçok şehirde şenlikler düzenlenmişti.³⁰

27 Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, 2 cilt, haz. Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980), 2: 395.

28 *Tarih-i Peçevî*, 395.

29 *Tarih-i Peçevî*, 395.

30 Günhan Börekçi, *Macaristan’da Bir Osmanlı Padişahı, Sultan III. Mehmed’in Eğri Seferi Rûznâmesi (1596)* (İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2016), 9-10. Sarı Abdullah Efendi’nin hamisi konumunda olan Halil Paşa da Eğri Seferi ve Haçova Meydan Muharebesi’ne katılmıştı. Halil Paşa, Eğri Seferi ve Haçova Meydan Muharebesi sırasında çakırcıbaşı vazifesindeydi. Savaşta göstermiş olduğu cesaret ve kahramanlık nedeniyle III. Mehmed’in iltifatına mazhar oldu. Bu hususta bkz. Sarı Abdullah Efendi, *Gazânâme-i Halil Paşa (1595-1623)*, haz. Meltem Aydın (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017), 9-10.

1593-1606 yılları arasında Avusturya ile yaşanan “Uzun Savaş” dönemi, Eğri Kalesi’nin fethine ve Haçova Meydan Muharebesi’nin kazanılmasına rağmen olumsuz birçok gelişmeye de sahne olmuştu. 1602 yılında Peşte düşmanın eline geçmişken Budin ise kuşatma altındaydı. 1603 yılında ise hem Macaristan hem de İran cephesinde bozgunlar yaşanmaktaydı. Dışarıda kayıplar yaşanırken içeride de Kara-Yazıcı, Divane Hasan, Deli Hasan ve Celali isyanları yaşanmaktaydı. Sipahiler ile yeniçeri kavga halindeydi.³¹ Yaşanan tüm bu olumsuzlukların yansımalarını serdarlık beratında görmekteyiz.

Beratin ilk satırlarında, Nuh suresi 23. ayetinden esinlenen bir ifadeye rastlanmaktadır. “*İhtiyâr-ı ‘ibâdet-i vedd ü süvâ*” ifadeyle Nuh kavminin taptığı ilahlardan olan Vedd ve Süvâ’ya atıfta bulunularak Osmanlı’ya asi olan Engürüs (Macar) kavminin Nuh Peygamberi inkâr eden kavme benzetilmesi ilginçtir. Her yıl elçilerle bâc ve haraç getiren Macarlar’ın “*gurûr-ı nefsânî ve tesvîlât-ı şeytânî*”ye (Şeytan’ın hile ve vesveseleri) kapılıp isyan ettikleri ifade edilmektedir. Anlaşma hükümlerine aykırı olarak cizye ve haraç göndermeyi ihmal etmektedirler.³² Sultan I. Ahmed, dedesi III. Murad ve babası III. Mehmed’in sadrazamlarından birisini Macar cephesine serdar tayin ettiklerini ve ancak Macarlar’ın isyan ettiğini belirtmektedir. Seferin sebebi olarak da bazı kalelerin düşman eline geçmesi gösterilmektedir. Seferin komutanlığını yürütecek olan bir “*vezir-i sâhib-tedbîr ve âsaf-ı Aristo-nazîr*” (Tebdir sahibi ve Aristo gibi bir vezir) arayışına girişildiği vurgulanmaktadır. Bunun için de “*âsaf-ı Eflâtun-hibret, sâhib-i Aristo-sîret*” (Eflâtun gibi bilgili ve Aristo gibi ahlâk sahibi bir vezir) olan veziriazam Ali Paşa’nın uygun bulunduğu belirtilmektedir.³³

ENGÜRÜS SERDARLIĞI BERATI’NİN İÇERİĞİ:

Sultan I. Ahmed tarafından Ali Paşa’ya tevcih edilen serdarlık beratı, cihada teşvik eden ayetlerle başlamaktadır.³⁴ Daha sonra ise, sultan “*nevbet-i saltanat*”ın kendisine geldiğini belirterek babası-

31 İnalçık, *Devlet-i Aliyye II*, 30.

32 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 220b.

33 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 221a.

34 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 220a.

nın ve ecdadının “*darb-ı şimşir-i kişver-gîrler*” ile yani kılıçlarıyla ülkeleri fethettiklerine işaret etmekte ve kendisinin de onların yolundan yürümeye kararlı olduğunu belirtmektedir.

Beratta Ali Paşa'nın Mısır valiliğine de atıfta bulunulmakta ve onun bu görevi hakkıyla yerine getirdiği vurgulanmaktadır. Bu kısımda dikkati çeken husus, Ali Paşa'nın Mısır'da yoksullara ve zayıflara adaletle muamelesinin övülmesidir. Onun aynı zamanda fesat ve bozgunculuk ehline de haddini bildiren bir yönetici olması ayrıca takdir edilmektedir. Ali Paşa, Mısır valisi olarak Mekke ve Medine fukarasını da koruyup gözetmiş; Hac yolunun emniyetini sağlamıştır.³⁵ Beratta, Ali Paşa'nın Mısır'dan İstanbul'a gelirken seyahati boyunca halktan zulme uğrayanlar varsa onları zulümden kurtarması, onların korkularını gidermesi, yol kesenlerin ve hırsızların hakkından gelmesi istenmektedir.³⁶ Padişahın bu emri, o dönem Osmanlı eyaletlerinde baş gösteren eşkıyalık faaliyetlerinin boyutu hakkında bize bir fikir vermekle birlikte, sultanın memleketinde adaletin tesisi konusundaki hassasiyetini de gözler önüne sermektedir. Ali Paşa'nın, “*vedâyi'-i Hâlikî'l-berâyâ olan re'âyâ ve fukarâ ve 'aceze ve zu'afâyâ mânend-i âb-ı şefik ve eh-ı şakîk rahîm ve müşfik*”³⁷ yani Yaradan'ın sultana emanet ettiği halka, fakirlere, acizlere ve zayıf kişilere karşı şefkati övülmektedir.

Serdarlığa tayin edilen komutanların maiyetinde yeniçeri askerinin yanı sıra cebeci, topçu ve süvari birlikleri de bulunmaktaydı. Ayrıca mali konularda yetkili olan bir defterdar ya da onun vekili olan bir hazine katibi de yer almaktaydı. Reisülküttablık görevine benzer bir görev icra eden bir tezkireci de serdarın maiyetinde sefere katılırdı.³⁸ Mali konularda geniş bir yetkiye sahip olan serdarlar, yaptıkları harcamalardan dolayı sorguya çekilmezdi.³⁹ Engürüs seferi serdarlığına tayin edilen Ali Paşa'nın komutasında kimlerin bulunacağı da beratta belirtilmektedir: Rumeli, Budin, Temeşvar, Bosna, Kanije, Eğri, Halep, Zülkariyye beylerbeyliklerinde bulunan sancak beyleri, bölük ağaları, yeniçeri kethüdası, bölük kethüdaları, defter kethüdaları, tımar defterdarları, kale ağaları, bölük halkı, yeniçeriler, müteferrikalar, çavuşlar, katipler, zeâmet ve tı-

35 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 221b.

36 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 221b.

37 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 221b.

38 Abdülkadir Özcan, “Serdar,” *DİA*, 36: 551.

39 Özcan, “Serdar,” 552.

mar sahipleri, topçular, cebeciler, top arabacıları, çadır mehterleri ve “*dirliksiz yiğitler*.”⁴⁰ Bu ifadelerden anladığımıza göre, Macaristan cephesi çetin muharebelere sahne olmakta ve Osmanlı ordusunda ciddi sayıda gönüllü de bulunmaktaydı.⁴¹

Beylerbeyiler, sancak beyleri, ağalar ve asker taifesine kumandan olarak tayin edilen Ali Paşa'nın Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, ashâb-ı kirâm ve evliyanın ruhu için dua etmesi ve vazifesine ondan sonra başlaması emredilmektedir.⁴² Serdarın “*dâimâ basiret ve intibâh üzre olması*” ve düşmanın hile ve tuzaklarından gafil olmaması istenmektedir.

Serdarların başlıca görevleri arasında sefer hazırlıklarının yapılması yer almaktadır.⁴³ Ali Paşa'nın Engürüs serdarlığı beratında da, sefer için gereken tüm harp aletlerinin temin edilmesi ve kale komutanlarıyla müşavere ve müzakere etmesinin elzem olduğu vurgulanmaktadır. Düşmanın kalelerinin muhasara edilmesi, “*memleketlerine akın salub dâr ve diyarlarının tahrib ve tedmir*

40 *Düstûru'l-İnşâ*, vrk. 221b-222a.

41 XVI. yüzyılda Osmanlı ordusuna gönüllü olarak katılanlar hakkında bkz. Pál Fodor, “Making a Living on the Frontiers: Volunteers in the Sixteenth Century Ottoman Army,” *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe, The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid, Pál Fodor (Leiden, Boston, Köln: Brill, 2000), 229-63.

42 “*Çehâryâr-ı güzîn rıdvânullahi ‘aleyhim ecma’inin ervâh-ı buzurgvârlarından istimdâd olunmasına*” dair ifadeye “*Vezir Sinan Paşa'ya yazılan serdarlık hükmü*”nde de rastlanmaktadır. Bu hususta bkz. BOA, DVNS. MHM. d, 61/178, 6 Ramazan 994 (21 Ağustos 1586). Kapudan Ali Paşa'ya verilen serdarlık beratında ise Dört Halife'ye dua edilmesine dair ifade şu şekilde geçmektedir: “*Çehâryâr-ı güzîn rıdvânullahi Te'âlâ ‘aleyhim ecma'inin rûh-ı pür-fütûhlarından isti'ânet ve istimdâd eyleyüb*” BOA, DVNS. MHM. d, 19/316, 12 Safer 980 (24 Haziran 1572). Vezir Hüseyin Paşa'ya tevcih edilen serdarlık beratında dört halifeye dua cümlesine rastlayamadım. Bu beratta, incelediğim diğer beratlardan farklı olarak, serdarın ismiyle birlikte bir beylerbeyinin ismine de yer verilmektedir. Serasker Hüseyin Paşa ile sefere tayin olunanlar arasında Rumili beylerbeyi Siyavuş Paşa'nın ismi de zikredilmektedir. Vezir Hüseyin Paşa'ya verilen serdarlık beratı için bkz. BOA, DVNS. MHM. d, 19/547, 26 Rebiülevvel 980 (6 Ağustos 1572). İstanbul kadısına Veziriazam Sinan Paşa'nın Nemçe ve Macar cephesine serdar olarak tayiniyle ilgili gönderilen bir hükümde, *çâr-yâr-i güzîn* ile birlikte sahâbe-i kirâm ve evliya için dualar edilerek zafer için yardım istenmesi tavsiye edilmektedir: “*...çâr-yâr-ı kirâm ve sayir sahâbe-i 'izâm ve gürûh-ı evliyâ-yı 'âli-makâmın ervâh-ı mukaddeselerinden isti'ânet ve istimdâd eyleyüb...*” BOA, DVNS. MHM. d, 71/426, 29 Şevval 1001 (29 Temmuz 1593).

43 Özcan, “Serdar,” 551.

edilmesi” ve düşman memleket halkının esir edilmesi istenmektedir. Eğer “dinsiz düşman” (*‘adüvv-i bî-dîn*) sulh talep ederse “*‘irz ve nâmûs-ı saltanat*”a yaraşır şartlarla barış imzalanması tavsiye edilmektedir. Serdar Ali Paşa’ya zaman ve mekan açısından savaş ya da barışın mı daha doğru olduğu konusunda karar verme yetkisi tanınmaktadır.

Serdarlara padişah tarafından geniş yetkiler verilmekteydi. Bu yetkiler arasında azil, tayin ve dirlik tevcihi gibi salahiyetler bulunmaktaydı.⁴⁴ “Serdâr-ı ekrem” olarak sefere çıkan sadrazama, sancak-ı şerif bizzat padişah tarafından takdim edilmekteydi.⁴⁵ Beratta, Ali Paşa’nın emirlerinin padişah buyruğu gibi telakki edilmesi gerektiği ve ona isyan edenin sultana isyan etmiş gibi cezalandırılacağı belirtilmektedir. Ayrıca sadrazama geniş yetkiler tanınmaktadır. Ali Paşa’ya “*uğur-ı hümayûn*”da, yani sultan uğruna “*hidmetde ve yoldaşlıkda bulunanlara*” hizmetleri karşılığında makam tevcihi konusunda tam bir yetki verilmiştir. Ne gibi makamlara tayin yapılabileceği de açıkça ifade edilmiştir. Bunlar arasında beylerbeyilik, sancak beyliği, defterdarlık, müteferrikalık, çavuşluk, katiplik ve ağalık gibi makamlar yer almaktadır. Serdar tarafından tayin olunan kişilerden hıyanet içinde olanlar ya da yollarda halka zulümde bulunanlara ve onların ailelerine, mallarına ve tarlalarına zarar verenlere en şiddetli cezanın verilmesi; kimseye müsamaha gösterilmemesi emredilmektedir.⁴⁶ Serdar olan sadrazamlar “siyaseten katl” cezası da verebilmekteydi.⁴⁷ Köylünün keyfi uygulamalara karşı bu denli bir korumaya alınması ve ona karşı haksızlık yapanların şiddetli cezaya çarptırılmaları Osmanlı’nın köylüyü koruma idealinin bir yansımasıdır. Herhangi bir suiistimale maruz kalan köylü, mahalli kadı mahkemesine başvurabileceği gibi, doğrudan sultana başvurma hakkına da sahipti.⁴⁸

44 Özcan, “Serdar,” 551.

45 Özcan, “Serdar,” 552.

46 *Düstûru’l-İnşâ*, vrk. 223a.

47 Sadrazamın *serdâr-ı ekrem* olarak “siyaseten katl” cezası vermesine örnek olarak Viyana Kuşatması sırasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın Budin Valisi Uzun İbrahim Paşa’yı katlettirmesi olayı verilebilir. Bu hususta bkz. Özcan, “Serdar,” 552.

48 Halil İnalçık, “Köy, Köylü ve İmparatorluk,” *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996), 14.

ENGÜRÜS SERDARLIĞI BERATI'NİN DİĞER SERDARLIK BERATLARI ARASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ:

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Sadrazam İbrahim Paşa'ya Eylül 1529 (Şaban 935) tarihinde tevcih edilen serdarlık berati, "Koca Nişancı" olarak bilinen Celalzade tarafından hazırlanmıştı.⁴⁹ Bu berattan yaklaşık yetmiş beş yıl sonra hazırlanmış olan Ali Paşa berati da birçok açıdan İbrahim Paşa beratına benzemektedir. Her iki beratta da cihadı teşvik eden ayetlere rastlanmakta ve sadrazam elkâbındaki benzerlikler dikkat çekmektedir. Ancak, bazı farklılıklar da söz konusudur. İbrahim Paşa'ya verilen serdarlık beratında Sultan Süleyman'dan önceki sultanların ismine yer verilmezken Ali Paşa'ya verilen serdarlık beratında Budin fatihi Sultan Süleyman ile birlikte III. Murad'ın ve Eğri fatihi III. Mehmed'in isimleri de hayır ile yâd edilmektedir. Sadrazam Kuyucu Murad Paşa (sad. 1606-1611) ve Veziriazam Hafız Ahmed Paşa'ya (vez. 1631-1632) verilen serdarlık beratlarında da daha önceki sultanların ismine rastlamaktayız. İbrahim Paşa'ya verilen beratta, İbrahim Paşa'nın daha önceki serdarlıklarından ya da vazifelerinden söz edilmezken Ali Paşa, Murad Paşa ve Hafız Ahmed Paşa'ya verilen beratlarda bu üç sadrazamın daha önceki vazifelerindeki başarıları övülmektedir. Her ne kadar İbrahim Paşa'ya verilen serdarlık berati Celalzade tarafından hazırlanmış olsa da, XVII. yüzyılın başlarına gelindiğinde serdarlık beratlarında geçmişe özlem duygusunun yanı sıra, bir ustalaşmanın ve inceliğin de hakim olduğu aşikârdır. Sarı Abdullah münşeâtında yer alan serdarlık beratları, XVII. asrı "bürokrasinin kemâl çağı ve istiklâl devri" olarak gören Ahmet Hamdi Tanpınar'ı haklı çıkaracak cinstendir.⁵⁰

Sarı Abdullah münşeâtındaki serdarlık beratlarındaki sadrazam elkâbları arasında büyük benzerlikler olmasına rağmen küçük

49 İbrahim Paşa'ya verilen Serdarlık berati için bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhatu," *Bellekten* 83 (1957): 457; Mehmet Şakir Yılmaz, "'Koca Nişancı' of Kanuni: Celalzade Mustafa Çelebi, Bureaucracy and 'Kanun' in the Reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566)" (Doktora tezi, Bilkent Üniversitesi, 2006), 234-46.

50 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 269. Tanpınar'ın zaman algılayışı hakkında bkz. Fatih Bayram, "Spengler ve Tanpınar'da İnsan ve Zaman Tasavvuru," *Medeniyet ve Klasik*, haz. Halit Özkan, Nurullah Ardiç, Alim Arlı (İstanbul: Klasik Yayınları, 2007), 57-65.

farklılıklar da dikkat çekmektedir. Ali Paşa'nın serdarlık beratında geçen, “*âsaf-ı Aristo-nazîr*” (Aristo gibi bir vezir) ve “*âsaf-ı Eflâtun-hubret, sâhib-i Aristo-sîret*” (Eflatun gibi bilgili ve Aristo gibi ahlak sahibi bir vezir) gibi ifadelerle diğer beratlarda rastlanmamaktadır. Murad Paşa ile Ahmed Paşa'ya verilen beratlarında ise “*hilâfet-i kübrâ*” ifadesine rastlanmaktadır. Hem Murad Paşa'nın hem de Ahmed Paşa'nın elkâbında “*mürettib-i merâtibi'l-hilâfeti'l-kübrâ*” (büyük halifelüğün mertebelerini düzenleyen, tertip eden) terki-bi geçmektedir. Murad Paşa'ya verilen serdarlık beratında ayrıca “*kânûn-ı kadîm-i Osmanî ve yasak-ı Hümayûn-ı Sâhib-kırânî*” (Osmanlı klasik kanunu ve Dünya Hükümdarı'nın Yasası) gibi dönemin ruhunu yansıtan kavramlara yer verilmektedir.⁵¹

Serdarlık beratları Osmanlı askerî ve siyasi tarihi açısından ayrıntılı olarak incelenmesi gereken metinlerdir. Bazı beratlarında daha önceki sultanların başarıları sıralanmakta ve bir tür devamlılık vurgusu yapılmaktadır. XVII. yüzyılda yazılan serdarlık beratlarında “*kânûn-ı kadîm*” ve “*hilâfet-i kübrâ*” gibi önemli kavramlara da rastlanmaktadır. Kânûn-ı kadîm kavramı ile klasik Osmanlı sistemine dönüş arzusu dile getirilirken hilâfet-i kübrâ terimi ile de tüm İslam dünyası üzerinde himaye kurma ideali ağır basmaktaydı. XVI. yüzyılda hazırlanan bir serdarlık beratında tarihî referanslara pek fazla yer verilmezken, XVII. yüzyılda hazırlanan serdarlık beratlarında, kânûn-ı kadîme ya da başka bir deyişle fetihler ve zaferlerle dolu bir “altın çağ” a özlem havası sezilmektedir. Bununla birlikte, incelediğimiz beratlarda hem tarihî referanslar hem de ifade zenginliği açısından bir tekamül süreci de gözlemlenmektedir.

I. Ahmed tarafından Malkoçoğlu Ali Paşa'ya tevcih edilen serdarlık beratında Eflatun ve Aristo'ya atıfta bulunulması, düşmanın Nuh kavmine benzetilmesi, zayıfların, yoksulların ve garipelerin her daim kollanmasının lüzumu gibi konular Hammurabi'den Osmanlı'ya kadar uzanan kanun ve adalet geleneğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA:

- Aktepe, M. Münir. "İpşir Mustafa Paşa (ö. 1065/1655)." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22: 375-76.
- Akün, Ömer Faruk. "Sarı Abdullah Efendi (1584-1660)." *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, 10: 216-19.
- Altaylı, Yasemin. "Budin Beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566)." *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 19 (2006): 33-51.
- Aytekin, Ülker. "Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2002.
- Bayram, Fatih. "Spengler ve Tanpınar'da İnsan ve Zaman Tasavvuru." *Medeniyet ve Klasik*, ed. Halit Özkan, Nurullah Ardıç, Alim Arlı, 57-65. İstanbul: Klasik Yayınları, 2007.
- Başar, Fahamettin. "Malkoçoğulları." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27: 537-38.
- BOA, DVNS. MHM. d, 19/316, 12 Safer 980 (24 Haziran 1572).
- BOA, DVNS. MHM. d, 19/547, 26 Rebiülevvel 980 (6 Ağustos 1572).
- BOA, DVNS. MHM. d, 61/178, 6 Ramazan 994 (21 Ağustos 1586).
- BOA, DVNS. MHM. d, 71/426, 29 Şevval 1001 (29 Temmuz 1593).
- Börekçi, Günhan. *Macaristan'da Bir Osmanlı Padişahı, Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi (1596)*. İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2016.
- Dávid, Géza. "Macaristan'da Yönetici Osmanlı Aileleri." *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 38 (Güz 2015): 13-30.
- Erzi, Adnan Sadık. "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar II." *Belleten* 56 (Ekim 1950), 595-647.
- Fodor, Pál. "Making a Living on the Frontiers: Volunteers in the Sixteenth Century Ottoman Army." *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe, The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid, Pál Fodor, Leiden, Boston, 229-63. Köln: Brill, 2000.
- Gök, Nejdet. "Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatasında Berat Formu." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997.
- Gök, Nejdet. *Osmanlılar-I: Devlet- Bürokrasi – Teşkilat – Diplomatika*. İstanbul: Kriter Yayınları, 2016.
- Gökbilgin, M. Tayyib. "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhata." *Belleten* 83 (1957): 449-82.

- Gökbilgin, M. Tayyib. *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlimi*, İstanbul: Enderun Yayınları, 1992.
- Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa. *Hasan Bey-zâde Tarihi, metin ve indeks (1003-1045 / 1595-1635)*. 3 cilt, ed. Şevki Nezih Aykut. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004.
- İlgürel, Mücteba. "Ahmed I (1603-1617)." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2: 30-33.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.
- İnalcık, Halil. "Köy, Köylü ve İmparatorluk." *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, ed. Halil İnalcık, 1-14. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996.
- Kütükoğlu, Mübahat S. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1998.
- Naîmâ Mustafa Efendi. *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseynin fî Hulâsati Ahbârî'l-Hâfikayn)*. 6 cilt, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları , 2007.
- Özcan, Abdülkadir. "Serdar." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 36: 551-52.
- Sarı Abdullah Efendi. *Düstûru'l-İnşâ*. Süleymaniye Kütüphanesi Nûruosmaniye Koleksiyonu no. 4304.
- Sarı Abdullah Efendi. *Gazânâme-i Halil Paşa (1595-1623)*, haz. Meltem Aydın. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- Taşkın, Nuri. "Osmanlı Diplomatikasında Mülknameler." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi III. Cilt 2. Kısım, XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Yılmaz, Mehmet Şakir. "'Koca Nişancı' of Kanuni: Celalzade Mustafa Çelebi, Bureaucracy and 'Kanun' in the Reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566)." Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2006.

**EK 1: ALİ PAŞA'YA VERİLEN SERDARLIK BERATININ
TRANLİTERASYONU VE NURUOSMANİYE KÜTÜPHANESİ, NO.
4304, VRK. 220A-223A'DA BULUNAN KOPYASI**

**MERHÛM VEZİR-İ A'ZAM ALİ PAŞA'YA ENGÜRÜS SERDARLIĞI
İÇÜN YAZILAN BERATIN SÛRETİDİR**

Ber-mûcib-i nass-ı i'câz-ı muhtass *Feddalallâhü'l-mücâhidîne* 'ale'l-kâ'idîne ve fehvâ-yı mu'ciz-nümây-ı ümirtü en ükâtile hattâ yekûlû lâ ilâhe illellâh kabûl-i İslâm ve iltizâm-ı cizyeden ibâ ve imtinâ' ve ihtiyâr-ı 'ibâdet-i vedd ü süvâ' iden küffâr-ı dalâlet-şi'âra gazâ ve cihâd ve Zât-ı Vâhid-i bî-çûn Te'âlâ şânühü 'ammâ yekûlû'z-zâlimûne isnâd-ı sâlis-i selâse ve evsân ve asnâm-ı câmideden istimdâd ve istiğâse eyleyen müşrikîn-i bî-dîn ile kitâl ve cidâlde sa'y ve ictihâd, 'âmme-i mü'minîn ve kâffe-i muvahhidîne husûsâ selâtîn-i gayret-nihâd ve havâkîn-i hamîyyet-nejâda farz-ı lâzım ve emr-i mütehattim olmağla zuhûr-i devlet-i ebed-peyvend-i silsile-i 'aliyye-i Osmâniyye lâ-zâlet mahfûfetün bi-'inâyeti'r-rabbâniyyeti zamanından nevbet-i saltanat rûz-ı efzûnuma gelince âbâ ve ecdâd-ı behiştî-me'âd ve eslâf-ı eşrâf-ı firdevsî rûkâdım enârallâhu berâhînehüm sekkale yevme'l-haşri mevâzînehüm himâyet-i beyza-i İslâmî veche-i himmet ve i'lâ-yı dîn-i hazret-i seyyidi'l-enâm 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmı kusârâ-yı buğyet mülâhaza itmekle darb-ı şimşîr-i kişver-gîrleri ile rakabe-i iktidârları ribka-i itâ'at ve inkıyâdlarında mukayyed ve nehîb-i hüsâm-ı hûn-eşâmları ile mâ sadeka *hattâ yu'tû'l-cizyete 'an yedin* olan mülûk-i küffâr-ı hâksâr ve hükkâm-ı füccâr-ı Macar'dan vüs'at-i memâlik ve hısânet-i kıla' [220b] ve füşat-i mesâlik ve 'imâret-i bikâ' ve vefret-i 'asâkir ve ricâl ve kesret-i zehâyir ve emvâl ile imtiyâz bulan kiral-ı bî-nâmûs-ı vilâyet-i Engürüs merhûm ve mağfûrun leh ceddım Sultan Süleyman Han eskenehüllâhü Te'âlâ ferâdîsi'l-cinân zamanından berü âsitân-ı sa'âdet-âşiyânıma 'arz-ı 'ubûdiyyet ve ihtiyâc ve nâmdâr ilçilerle her sâl irsâl-i bâc ve harâc iderken gurûr-ı nefsanî ve tesvîlât-ı şeytânî ile câdde-i temerrüd ve 'isyânî meslûk ve kâ'ide-i mu'âhede ve istimânı metrûk tutub müte'ahhid oldığı cizye ve harâc irsâlinde te'allül ve ihmâl ve *şeyâtînü'l-ins ve'l-cinn yûhâ ba'duhüm ilâ ba'dîn* vefkince civârında olan ba'zı harâcgüzâr kıralları dahi iğvâ ve idlâl idüb memâlik-i

mahrûsem hudûduna ta'arruz eylemeğe mübâşeret ve izhâr-ı 'inâd ve tuğyâna cesâret itmekle gayret-i şâhâne ve hamîyyet-i pâdişâhâne iktizâsıyla tâğî-i mezbûrun mazarrat ve eziyyetini 'ibâd ve bilâddan def' ü ref' ve bâ'is-i ğurûr-ı şurûrî olan kılâ' ve husûnunu kal' u kam' için merhûmân-ı mağfûrân-ı cennet-mekân ceddîm Sultân Murâd Hân ve Firdevs-âşiyân vâlid-i mâcidîm Sultân Mehemmed Hân efâzallâhu 'aleyhimâ şe'âbîbü'l-gufrân vüzerâ-yı 'izâmından birini serdâr-ı cünûd-ı zafer-mu'tâd ve 'udde ve 'atâd-ı⁵² gazâ ve cihâdî kemâ yenbağî ihzâr ve i'dâd eyleyüb hudûd-ı Engürüs-i menhûse techîz ve kîtâl-i melâ'in-i dûzah-karîni tecviz eyledikten sonra hâkim-i memâlikî'l-emân ve Beç ve çenber-i itâ'at ve fermânberdârîden gerden bîç olan kiral-i bed-fi'âlin bilâd-ı ma'mûresini tahrîb ve istîsâl ve niçe kılâ' ve bikâ'-ı ma'mûresinin kimini isti'mâl-i seyf ve sinân ve kimini bezl-i sulh ve emân kabza-i tasarrufa idhâl ve ekser memâlikini yağma ile pâyimâl semm-i sûtûr guzât-ı nusret-hisâl eyleyüb lâkin feth ve teshîr olunan kılâ'ın esbâb-ı hıfz u hırâsetini tedârikde taksîr ve def'-i mekâyid ve mazârr-ı a'dâda sû-i tedbîr itmekle [221a] melâ'in-i habl-âyîn hîle ve hud'a ile ba'zı kılâ'a zafer bulub 'inâdlarında isrârları müştedd ve esfâr-ı mütevâtire birkaç yıldan berü mümtedd husûsâ *tilke'l-eyyâmü nüdâvilühâ beyne'n-nâsi* fehvasınca ve *li-küllî zemânin devletün ve ricâlün* müeddâsınca serîr-i kayserî ve mesned-i pederî irs-i istihkâk ve icmâ' ve ittifâk ile cenâb-ı celâlet-meâbîma müyesser ve eskâ' ve aktâr-ı mülk-i Osmânî ifâza-i envâr-ı âfitâb-ı 'adl ü dâdımla münevver olmağın *el-veledü'l-hurri yektedî bi-âbâ'ihî'l-ğurr* ma'nâsı gûş-i huşumda câygîr ve mesûbât-ı gazâ ihrâzı nihâd-ı cihâd-ı'tiyâdımda tekâzâ-pezir olub küffâr-ı dalâlet-medârik mâdde-i hilâf ve şikâklarını hasm ve kat' ve bîh-i şecere-i habîse-i bağı ve 'inâdların kam' için erkân-ı devlet-i râsihü'l-bünyânımdan mezîd-i dürbet ve hamlet ve vüfûr-ı dirâyet ve hısâfet ile akrânından mümtâz ve emsâlinden ser-firâz olan bir vezîr-i sâhib-tedbîr ve âsaf-ı Aristo-nazîri serdâr ve sipehsâlâr eylemek 'umde-i mühimmât-ı dîn ve devlet ve hülâsa-i mütemmimât-ı nâmûs-ı saltanatımdan olduğı eçden hâlâ vezîr-i a'zam olan düstûr-i ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûrî'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmim-i mehâmî'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib müşeyyid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl mümehhid-i erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl fâris-i mizmâr-i şecâ'at ve dilâverî mümâris-i etvâr-ı nasfet ve ra'yyet-perverî

52Metinde "atâz" şeklinde yazılmıştır. Doğrusu "atâd" olmalıdır.

hizebr-i bîşe-zâr-ı safderî câmi'-i hısâl-i hamide-i hayderî şîr-i ğarîn-i 'arîn-i kârzâr Âsaf-ı Eflâtûn-hıbrî sâhib-i Aristo-sîret el-murâbitu fî sebîlillâh el-ġâzî li-vechî'llâh el-muhtass bi-mezîd-i 'inâyeti'l-meliki'llezî yehluku ve yehtâru mâ yeşâ'ü 'Ali Paşa edâmellâhu Te'âlâ iclâlehû ve zâ'afa iktidârahû ve yessera âmâlehû cibillet-i necâbet-fitratında merkûz ve tûnet-i kiyâset menkîbetinde mermûz olan şehâmet ve ferâset ve nebâhet ve yümn-i nakîbet ve hüsn-i diyânetine i'timâd-ı hümâyûnum olduğundan ğayrı mukaddemâ mansıb-ı [221b] vezâret ve pâye-i vekâlet ile Mısır'a hâkim ve vâlî ve livâ-yı hükûmeti ol diyâr-ı celîli'l-i'tibârda 'âlî oldukda fukarâ ve zu'afâya 'adl ü dâd ve kat'-ı 'ırk-ı ehl-i fesâdda ve zabt-ı sipâh ve ra'ıyyet ve neşr-i re'fet ve nesafetde yed-i beyzâsı ve tashîh-i muhtellât-ı umûr-ı memleket ve tahsîl-i hazîne ve tekmîl-i irsâliyye ve temşiyet-i mehâmm-ı mülkiyye ve mâliyyede kudüm-i mu'allâsı ve îsâl-i cirâyât ve nefakât-ı mücâvirîn-i Beytü'l-Harâm ve tervîc-i mesâlih-i sükkân-ı Medîne-i münevvere-i Seyyidi'l-enâm 'aleyhi's-selâtü ve's-selâm ve te'mîn-i turuk-ı huccâc-ı zevi'l-ibtihâc ve terfih-i ahvâl-i zu'afâ ve ehl-i ihtiyâcda siyyemâ vilâyet-i Mısır'dan südde-i sa'âdetime 'azîmet eyledikde menâzil ve merâhilde re'âyâ ve 'acezeden def'-i mezâlim ve mehâyıfda vüfûr-ı ikdâmı ve harâmî ve kuttâ'ı't-tarîk ve sâir müfsidîn-i bî-tevfikin haklarından gelmekte mezîd-i ihtimâmı ve südde-i sa'âdetime vüsûl ve dârü's-saltana-i 'aliyyeme dühûl ve mesned-i sadâret-i 'uzmâda istikrâr ve makarr-i vekâlet-i kübrâda istimrârdan sonra dahî temhîd-i kavâ'id-i erkân-ı hilâfet-i seniyye-i zâhire ve teşyîd-i me'âkîd-ı bünyân-ı Devlet-i 'Aliyye-i kâhiremde mesâ'î-i cemîle ve mücâhedât-ı celîlesi nasîb-i hâtır-ı Ferhunde meâsir ve melhuz-ı zamir-i feyz-i mezâhirim olub tab'-ı derrâkı mir'ât-ı mücellâ gibi ğubâr-ı ğaraz ve ta'assubdan sâf ve zihn-i tâbnâkı kible-nümâ gibi mâil-i semt-i 'adl ve insâf ve vedâyi'-i Hâlikî'l-berâyâ olan reâyâ ve fukarâ ve 'aceze ve zu'afâya mânend-i âb-ı şefîk ve ah-ı şakîk rahîm ve müşfik ve 'âmme-i müslimîn ve kâtibe-i müvahhidîn salâh ve diyânetine müttelik olduğuna 'ilm-i 'âlem-şümûlüm müte'allik ve vukûf-ı isâbet-i me'lûfem lâhık olmağın müşârün ileyh veziri a'zamım edâmellâhu Te'âlâ iclâlehûyu Engürüs seferine ferman olunan Rûmili ve Budun ve Tımışvar ve Bosna ve Kanije ve Egri ve Haleb ve Zülkadriyye beglerbegilerine ve dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ağasına ve zikrolunan beglerbegiliklerde vâki' olan sancak beglerine ve bölük [222a] ağalarına ve Yeniçeri kethüdasına ve bölük kethüdâlarına ve defter kethüdâlarına ve tumar defterdarlarına ve kılâ' ağalarına ve bölük halkına ve Yeniçeri kullarıma ve dergâh-ı

mu'allâm müteferrikalarına ve çavuşlarına ve Dîvân-ı 'âlîşânım ve defterhâne ve mâliyye ve kadîasker kâtiblerine ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmar ve tobcı ve cebeci ve tob arabacıları ve çadır mehterleri ve bi'l-cümle bin akçeden bir akçeye değin dirliğe mutasarrıf olanlara ve dirlik ümidiyle sefere gönüllü eşen eli emirlü ve ma'zûl ve dirlik-siz yigitlere serdâr ve sipehsâlâr ta'yîn idüb bu berât-ı behcet-âyât-ı nusret-sîmâtı virdim ve bu minval üzre sipâriş eyledim ki müşârün ileyh serdâr-ı zafer-şî'ârım zikrolunan beglerbegiler ile ve sancak begleri ve ağaları ile ve sâir tevâyif ve esnâf-ı 'asâkir-i zafer-vezâyif ile serhadd-i Engürüs'e varub dahî her ne maslahat-ı hayr-hâtimete şürû' itmek isterse evvelâ dergâh-ı Rabbi'l-erbâb ve bârgâh-ı müfettihi'l-ebvâba hulûs-ı kalb ve kâlib ile tevekkül ve rûh-ı mukaddes-i Hazret-i Fahr-i Kâinât ve Resûl-i bâhiri'l-mu'cizât 'aleyhi efdalü's-salevât ve ekmelü't-tahiyyâta tevessül ve ervâh-ı tâhire-i Çehâryâr-ı Güzîn Rıdvânüllâhi Te'âlâ 'aleyhim ecma'in ve sâir sahâbe-i velâyet-karîn ve evliyâ-yı kerâmet-rehînden istimdâd ve isti'ânet ba'dehû 'âzîm oldığı emr-i mühimme mübâşeret idüb her husûsda tedbîri takdîr-i Hayy-i Kadîr'e muvâfık ve re'y-i 'âlem-ârâsı mahz-ı savâba mutâbık olmağa sarf-ı makdûr ve cehd-i mevfûr eyleye ve hudûd-ı bilâd-ı a'dâya duhûl eyledikde dahî *men tefekkera fî 'avâkibi'l-umûri lem yendem* mazmûnunu tefekkür *kaddimi'l-hurûce kable'l-vülûci* fehvâsını tezekkür idüb eyyâm ü leyâl hatt u terhâlde 'asâkir-i zafer-measirleri kollu kolunca ve yol-lu yolunca yürüdüb kimesneyi ta'yîn olunduğı gedüğünden ve kadîmden eşe geldiğı bölüğünden hâric yirde kendü başına yürimege komaya ve dâimâ basîret ve intibâh üzre olub [222b] hiyel ve mekâyid-i a'dâdan ğaflet eylemeye ve sefere lâzım gelen âlât-ı harb ve edevât ve ta'n ve darbî âmâde idüb a'yân-ı 'asker ve kudemâ-yı serhad ile müşâvere ve müzâkereden hâlî olmaya. Mutlakâ eger küffâr-ı hâksârın tasarrufunda olan kılâ'dan birine yapışub muhâsara eylemekdür ve eger vilâyet ve memleketlerine akın salub dâr ve diyârların tahrîb ve tedmîr ve ehl ve 'ıyâllerin seby ve esîr itmekdür ve eger 'adüvv-i bî-dîn sulh ve salâha tâlib olursa *ve in cenehû li's-silmi fecnah lehâ* mücebince 'ırz ve nâmûs-ı saltanatı-ma nâfi' şurût ve 'uhûd ile musâlaha eylemekdür her kangısı asvab ve muktezâ-yı zaman ve mekâna enseb görilürse ânınla 'amel idüb 'asker-i zafer-rehberi mahallinde istihdâma sarf-ı ihtimâm eyleye ve müşârün ileyh ile hıdmetde bulunan vüzerâdan ve beglerbegilerden ve sancakbeglerinden ve sunûf-ı 'asâkir-i sağîre ve kebîrinden her kime serhad muhâfazasında kalmak ve yâhûd bir kal'aya kapanmak veyâhûd bir tarafa bir mikdâr 'asker ile ılgar ey-

lemek emr iderse müşârün ileyhın emrini benim emrim ve sözüm bilüb itâ'at ve imtisâlde zerre denlü imhâl ve tekâsül ve ihmâl ve te'allül eylemeyeler. Müşârün ileyhın emrini benim emrim ve sözünü benim sözüm bilüb itâ'at ve imtisâlde zerre denlü imhâl ve tekâsül ve ihmâl ve te'allül eylemeyeler. Müşârün ileyhe kim 'âsî olur ve bana 'âsî olan *etî'ullâhe ve etî'u'r-resûle ve ülû'l-emri min-küm* dairesinden çıkub Allâha ve Resûlüne 'âsî olub meytesi meyte-i câhiliyye ve ribkası ribka-i İslâm'dan haliyye olur. Âna göre emrine mütâba'at ve sözüne mütâva'at idüb 'inâd ve muhâlefete cevâz göstermeyüb ta'zîm ve ikrâm ve tefhîm ve ihtirâmında dakika fevt eylemeyeler ve müşârün ileyhe ta'yîn olunan beglerbegilerden ve mevleviyyet ile kazâya mutasarrıf olanlardan ve mâl defterdarlarından ve bölük ağalarından ve kasaba kadılarında ve bölük kethüdâlarından vesâir nefer zâbitlerinden birinin maslahat-ı vakt iktizâsıyla veyâhûd hıdmetde [223a] kusûru ve 'adem-i tekayyüdi sebebi ile mansıbı âhara virilmek icâb iderse ol mansıba zât ve zamân ciheti ile istihkâkı olanlara ve sefere me'mûr olub gelmeyenlerin mansıb ve dirliklerin seferde hıdmetde bulunanlara tevcih eyleye ve uğur-ı Hümâyûnumda hıdmetde ve yoldaşlıkda bulunanlara hıdmetleri mukâbelesinde eger vezâret ve eger beglerbegilik ve eger sancak ve defterdârlık ve müteferrikalık ve çavuşluk ve kitâbet ve ağalık ve ibtidâdan dirlik ve tûmâr ve terakkî vesâir menâsıb ve cihâtdan her ne tevcih ve ta'yîn iderse cümlesi makbûl-i Hümâyûnum olub nüfûzunda şübhe ve irtiyâba ihtimâl vermiyeler ve ta'yîn olunan beglerbegilerden ve sancakbeglerinden vesâir erbâb-ı menâsıb sağır ve kebîrinden ve 'asker halkından her kimin hıyânet⁵³ ve cinâyeti ve yâhûd sözüne 'adem-i mürâca'at ve killet-i mütâba'atı ve yollarda reâyâ ve berâyâyâ zulm ve te'addîsi ve ehl ve 'iyâllerine ve mallarına ve tarlalarda terekelerine zarar ve gezendî müşâhede iderse bi-hasbî's-şer' ve'l-kânûn eger 'azl-i ebedî ve eger boyunların urmak ve ortasından iki biçmekdir ve eger salb ve siyâset ve ğayrı vecihle 'ukûbetdir mahallinde icrâ eyleyüb kimesneye kat'â meyl ve müsâmahat eylemeye.

53 Metinde "hıyâyet" şeklinde yazılmıştır.

وقطرت ملامد خامه در زلفها ایله بختیزه فرمایان کا غوری ایله
 نماش و لوله کلاه مشکین کهریز کتاب صیفا بدین تراوش ولایت
 نامه بخت آکاره و وفا و صند مودت شعاری بر وقت شریف
 وزمان لطیفین نظار خنخه انزوم مصادف و یون مضمین سطلین
 مودت الحیون من مندرج اولان ککات مولات و دقایق صافا
 اطلاع صبر منیر بر شعاع مزین اداف اولویب عذار عنای مقبولت
 خیام عبادات انبیه . و در اضحی جوارئ مستورات لثام استعلا
 رشیکه سیم آت استخلاف جلوه نماء و غلو کجاه درون صفا
 مشغولیزده جهره کشا اولدیمخیزد . و جانب صداقت انشا بلین
 روز بروز از نو یاد مودت معانی عسل و صلح . و اشتداد مهاد
 میانی فرزند و فلاح رحمتان نقد کام اولمغه عطفه عیان بخت
 اهتمام و انکی طریق سیدری حجازین حمایت حومه بلاد و مقام
 و حفظ رعایت مکته و صنایع نامور اولان امر و حقا مکون
 احکام اولویب بر موانقت و بجا انکی استحقاقی دیو کانی
 آنا صرافت و بیباک کنکاج اندامی بایان کانی بی و یاد بلکه
 قوت المأمول و المرام سعوی و اقدام اولدی بی سیاق و شریقه متعین
 المتعرقه کرون معلوم و راه حال نیار و متریزون و مسافرت
 و حیا و وینک استمرار ایله حصول جرم و فایطریق و سنجاد
 دعای غیر بسکته ممالک جابین ایدری خاویج نامه مودت
 ختامه کرون معزوم اولما عن جناب معدلت نصایز ک دخی
 ممالک محروسه فر فرین و تم بلاد حمیه مزیکر کبیری و ساثر امر
 و حکام و نواب ککاج ان متدار زمان امن و امان و اعتقاد بنیان
 عهد و بیمان صرف عقده و بدلیجی موفور انک ممالک اولدی
 رب و انشاه . و محتاج فاخر و کادر و ایلچی مویج ایسه
 تلیم قلم سریر خاد فقید مزله سر فزاد قلوب رعایت آداب

دیان

رسالده سعی مشکور و ابرار ایله وکی هدیبا نظر قبول ایله منطبق
 اولوب خلم فاتحه و صلوات و افره مزله مرعی و مستلیم و الحان
 انصراف و تبلیغ نامه مودت علامه مزاجین عازم صومعه
 انجام غلبه ای اعلام اولویب هره در کلزار موافقت و انشا
 کدورت و کلفت مصون و مأمون باده و فاعل شهر ربیع آنا
 ۱۳۵۵
 ترجمه و در اعظم علی بابا ایله انک و بر سرد ایلچی بیره باز اولان
 برانک صورت
 بر مویج انظر ایضا تخلف فیصل انما لهدین علی الفاعلین و تخلف
 نهج ناهج امرت ان اقل حتی یقولوا لا الاله الا الله قول اسلامه
 و التمام جزیردن ابا و امتناع و اختیار عبادت و موعود ایدرت
 کفای رضادوت شعاره عزرا و جهاد و ذات واحد بچون تقاضا
 عتاقول انما لهدین اسناد ذات ثلاثه . و اوتان و انصام جامد
 استبراد و استغناء ایلین مشرکین فی دین ایله قال وجد الای
 و اجتهاد عامه مؤمنین و کافه مؤمنینه خصوصاً ساداتین
 نهاده و خویشین حجت نژاده . و من لایزم . و امر حجت اولغله ظهور
 دولت ایدویب سلسله علیه عثمانیه . لایزال محفوظه بعنایه
 انک ثانیه . زماندن نوبت سلطنت روز افزون کفینه . آنا
 وجداد بخت معاده و اسلاف اشرف جزوی رقامه انا رافقه
 برهینم و نقل بوم الحشر و نهم حیات بعینه اسلامه و حجه
 همت . و اعلاوی دن حضرت سید الانام علیه الصلوه و السلام
 قضای ایدویبیت ملام حظه انکله ضرب شمشیر کبیر ایله
 رهقه اقدار ایدری رفقه اطاعت و انقیاد لرین مقیده و شیم
 خزن شاملری ایله ماصدق حقی عیو الجفرین عن بدیه اولویب
 کفای انکاس و مستقام فخر بچار دن و سمت ممالک و حصان قلاع

و بخت ممالک و عمارت بقاع . و وزیر عساکر و دیان و کوزت
 ذخایر اموال ایله امتیاز اولون قزاق فی ناموس ولایت انکوس
 مرجوم و مغزوله جتم سلطان سلیمان خان اسکنانه کتاف ایدری
 ایخان زمانند بر استان سعادت آنا عنین عهودت و حیا
 و نامدار ایلچیلر ایله هر سال ارسال باج و خراج ایدری عنین
 و شویلات و شطانی ایله جلاد قتر و مصیاف مسلولک و فاعله
 معاهد و استیغرافی موزون طوقه متمهدا اولدی عنین قزاق
 ارسالدن تغل و اهال و شباطین الان و لیجین و بیجه ممالک
 بعض و فضیله جوارین اولان بعض خراجکدار قزاقی دخی فوا
 و اضلال ایدری ممالک محروسه محدودت تعین ایله مایلرت
 و اظها رعنا و وطنیانه جوارت انکله عزوت شاهانه و عیبت
 باد شاهانه . اخصا سیله طایفه موزونک مصرت و اذینت عباد
 و بلاد و دن دفع و رفع و باعش عز و شوری اولدی قزاق و عنین
 قلم و وقع ایچرم مرجومان مغزوران جنت مکران جتم سلطان
 مرادخان . و عزه و انشای و الامام احمد سلطان محمدخان افان
 الله علیهما شایب العفرین . و زرای عیظان منک برینی سرایین
 ظلم معناه و عزه و عزاد عز و جهادی کجانی عیضار واحد
 ایلیب حدود انکوس منجوسه بجزیره و قاله ایدری دوخ و
 بجزیره ایدری نضکره حاکم ممالک الامان و بیچ . و چندر اطاعت
 و فریمان برادرین کردن بیچ اولون قزاق برضالک بلاد و
 تحریب و استیصال و بیجه قلام و بقاع معهوده سنک کیمی
 استیصال سیف و سنان . و کیمی بلذیل و امان ایله . قضیه
 ادخال و انک ماکین بغا ایله با بال سمستور غزاه نظر حصول
 ایلیوب کین فتح و تسلیا و انان قلاع ایلیب ایچفظ و بیچ
 تارکون نقیبه و در معسکاید و معسکاید اعاده سوء تدبیر انکله

ماریز

ملا عنین جل این حبله و خذعه ایله بعض قلاعه نظر ایلیوب .
 عذار لرزه اصرار لرین شیده و اسفاد متواره بر قراج ایدری برومتد
 خصوصاً نالک الاکام ندا و لها بین الناس فوجسه . و کلک زمان
 دولت و رجال مؤدب سینه . سریر شهری و مسند بدری ایدری
 استحقاق . و اجماع و اتفاق ایله جناب جلالت نامه . میسر و اصفا
 و اخصا ممالک عثمانیه افاضه اولدی اقباب عدل و ادمه ملوک
 اولمغین اولدی کتف ایدری بابا الغرض معانی کور و هو شون جاکدی
 و شویلات غزای حرازی نهادجهاد اعتبار مدع تقاضی بدیرا اولویب
 کتاف اضلال مدارک ماده خلاف و شقا قلم جسم و قطع
 و بیچ بیچ خبیثه بغی و عناد لرین قلم ایچرم . ارکان دولت و اذین
 البتای من مزور دیت و حمت و و غوز و دایت و حصان ایله
 اقرانندک ستمار و انما لهدین سرفرازا اولون . بروریز صراحتی بدیر
 و اخصا ایدری نظیره سردار و سپهسالار ایلیک عنان مهران
 دین و دولت و خلاصه متمات ناموس سلطنتون اولدی بیچ جلالت
 حالاً و وزیر اعظم اولون . و دستور کیم مشرفه نظام العالمیه
 امور ایچمور و باله انک انفاق متمه نام الاوام بالی انشاء مشید
 بنیانک الدوله و الاقیان منزه انک ان تسعاده و الاوجالان خازیر
 معسکرات شجاعت و دلاوری مارسلر طیار صفت و رعیت پرورد
 هنر برینیه زار صندری جماع خصال امرن جدری شیرین
 عربن کار زاده اخصا قلاطون خیرت صااحب رطوبت
 الابط فی سبیل الله العازی لوجه الله الختم برید بنیامیه الملك
 الکی یجلی و یجتاد ایضا . علی علی ادم الله تعالی اجلاله و عی
 اقتداره و شیرماله مجتلیت نجات نظر نهم مرکز و وطنت کت
 مستقیمه مزوره اولان شهادت و ضلالت و نباهت . و من نقیبت
 و حسن دیانتته اعتاد ایچرم اولدی و غدن عنری مقدمه انص

وزارت و باره و کتات ایله مهره حاکم و والی و لاری حکومتی اول
 دیار حلیل اعتبارده عالی اولدوقه فخر و ضعفایه عدل و داده
 و قطع عروج اهل شادوه و ضبط سیاه و نثر زان بیغند
 بدیه صناعی و تصحیح نخل اوت مورملکت و تحصیل تخمینه و کبیل
 آرسالیه و خشیت مهم ملکیه و مایله ده قدم معادسی ایصال
 جریات و نفعات مجاورین مستلحمه و تزویج مصالح سگات
 مدینه منوره سیدالانام علیهم الصلوٰه و السلام و نامین طرف
 تجار ذویع ایتناج و تزویه الحوال ضعفا و اهل احتیاج صحیح
 و ادیت مصر دن سده سعادت عزیمت ایلمک و منازل و ملاحج
 رعایا و عجز دن نفع مغال و عیالین فخر اقدام و حرمی قضا
 الطریق و سائر مصلحتین بی توقیر قیام حقارت کجکده مزارعت
 و سگات سعادت و صلح و دارالسلطنه علیه مدخل و سگات
 صدارت عفا ده استقرار و معتز و کت کجکده استمرار کجکده
 دخی تبه فخر اعدا کجکده خلافت سنیة زاهر و تشدید معا قریبیا
 دولت علیه قاهره مدن مساحتی جمیله و مجاهدات جمیله بی نصیب
 سگات فخرین ثنائ و ملحوظه بیض غاهر اولوبی طبع و راک
 مارت مجاور کجکده غرض و تقصدن صاف و زهن نایاب قیامه
 کجکده ازل سگات عدل و انصاف و و رواج خالق ابرار اولون رعایا
 و فخر و عجز و ضعفایه مازادک شوق و رغبت و رحیم و رفیع
 و عامه مسلمین و قاطعین و مصلحتین صلح و دیانتنه مقصد
 اولدوغنه علم عالم شمول متعلق و وقوف صاحب مالوم لایحی الیقین
 مشارالیه وزیر اعظم ارام الله تعالی اجوابی انکسوس سفینه زمان
 اولنا روم المی و بدون و طشوار و یوسنه و هیزنه و کوی کجکده
 و ذوق قدریه کجکده کجکده و درک معادن کجکده ایغا غاسنه
 و ذکرا اولنا کجکده کجکده و افق اولون سفیان کجکده و بلوک

اغازنه

اغازنه و کجکده کجکده استه و بلوک کجکده لوبنه و دفتر کجکده لوبنه
 و تبار دفتر دار لوبنه و قیام اغازنه و بلوک خلقته و کجکده
 قولنامه و درک معادن معتز لوبنه و جاس و شلرینه و دیوان نظام
 و دفتر خزان و مایله و قاضی مسک کجکده لوبنه و زغار و ارباب تجار
 و طریح و جبه و جبه و طویع غیر جاری و جاد و رتبری و باجمله
 بک ابقیه دن برلقیه و کجکده درک معادن فسا اولدو و ویرالت
 امید بله سفن کجکده لوبن الاملوب و معزول و ویرک کجکده
 سردار و سپهسالار و سفین اربوب و برات بیعت ابات نصرت سگات
 و یروم و بوسؤل اولدو سپهسالار بلوک و مشارالیه سردار نظر
 شعادم و ذکرا اولنا کجکده ایله و سفیان کجکده و اغازنه ایله
 و سائر طریق و اوصاف عساکر و نظریه و اغازنه ایله و سگات کجکده
 و اربوب دخی و سفین خیر خاقنه شرع ابرار استه اولدوقه
 دت اولدوب و بارک و مغز اولوب و صلح و قباله اولدو
 و روح مقدس حضرت محمد کجکده نایاب و رسول باهر المجلدات علیض
 الصکوات و اکمل لغیا نوبل اولدو و رواج حال هر چه بار کجکده
 رضوان الله تعالی علیهم اجمعین و سگات کجکده بیعت فخر و اولدوب
 کجکده زهدین استدار اولدو سگات بعان همان اولدو ایغا غاسنه
 سگات اربوب هر خیر صومند زهدی بقدر بیخ قدره و لغز
 و راجی عالم ایضا بعضی صواب مطابق اولدو و صرف عدل و تجدید
 سگات اولدو و سجد و بلوک داغ اولدو و درک ایله کجکده من فکر
 فی مخلوقینا لا نورم بیدم و مضری تفکر و قدم الخیر قبل اللوبنه
 نظریه کجکده ایله ایام اولدو و حظه حلال کجکده
 مائرتی قیام لوبنه و اولدو لوبنه و یروم کجکده لغز
 اولدو کجکده کجکده و قدیم کجکده کجکده بلوک کجکده خادم بره
 کجکده و باشنه یوریکه قومیله و ایشا نصرت و ایشا اولدو اولدو

حیل و کجکده ایله درت قیامت ایلیه و سفیر اولدو کجکده اوت جبه
 و ادوات و وطن و صرفی امداد اربوب العیاض عسکر و قدماک
 سرحد ایله مشاوره و معذکره دن خالی اولدو مطلقا اکرف ادر
 خاک اراش تعریف اولون قیام عدل برنه باشتو یحیاهن ایله
 اکرو ولت و مملکت برنه اقر حالوب دار و درین تحریف نایاب
 و اهل و عیال لرین سب و سب ایتکده و اکرو ولت بی دین علم کجکده
 طالت اولورسه و انجیر المسلم فاجو لها و سگات برترت
 و ناموس سلطنته نافع شروط و جرمود ایله صالحه ایتکده و هر
 قیام صوب و مقتضای زمان و سگات انست کوریلور سگات
 عمل اربوب عسکر نظریه رهبری سگات استقرارده صرف اهتمام ایله
 و مشارالیه ایله خدمت جولان و زرادن و کجکده و کجکده
 و سفیان کجکده و صوغ عساکر صغیر و کجکده هر کجکده
 محافظه سگات قالمق و باختر برقلعه بی قیامق و یاخو و باخ
 بر قدر عسکر ایله اغاز ایلیق امر اربوبه و مشارالیه امری
 بجم ارم و سوزنی بجم سوزم لوبنه اطاعت و امتثالده ذره کجکده
 امان و کتاسل و اهل و تعقل ایله مشارالیه هر کجکده
 اولدو ایله کجکده ایله و کجکده ایله اولدو ایله ایله و ایله
 الیقین اولدو ایله امر کجکده دائره سگات جعفر بالله و رسولنه
 عاصی اولوب منه سینه جاهلیته و رفیقه بی تقیه اسلامیه
 خلقته اولدو اکرو اربوبه متابعت و سوزنه مطابقت لوبنه
 عناد و کجکده جوار کجکده سب و تعظیم و کجکده و تقیه و احتیاج
 دقیقه عزت ایله و مشارالیه سفین اولنا کجکده کجکده اولدو
 ایله قضای معتز و اولدو و مال دفتر دار لوبنه و بلوک
 اغازنه و قیامه قاضین و بلوک کجکده لوبنه و مشارالیه
 منا بظن لوبنه برتک مصلحت وقت افضا ایله و یاخو خدمت

قهر دم

قصورم و عدم تقیدی سبب ایله منصفی اولدو و یرلک ایجاب
 اربوبه اولدو نصیبات دن زمان جبه ایله استغنا قی اولدو
 و سفیر مامور اولوب کجکده منصف و ویرک لوبنه سفیر
 اولدو اولدو قیامه ایله و ایشا لوبنه خدیصه و یولدا شفق
 اولدو اولدو خدمت لرین مقابل سگات اکرو وزارت و کجکده
 اکرو سفیان و دفتر دار و سفیر لوبن و جاس و کجکده
 و اغازنه و ایشا دن سفیر لوبن و ترقی و سگات و سفیان
 هر نه توجیه و تعیین اربوبه جبه سگات قبول اربوب اولوب
 نفوذ ذیح شهنه و ایشا اختیار و یرمه لوبنه تعیین اولدو کجکده
 و سفیان کجکده و سگات ایشا مناصب صغیر و کجکده
 خدیصه کجکده خدایت و جناح و یاخو سوزنه عدم رجعت
 و قیامت بیاعتق و یوللوقه و عیال و ایشا غل و تقیه و اهل و عیال
 و مایله و ناز اولدو ترک لوبنه منور و کجکده مشاهده اربوبه
 بحسب الشرع و ایشا لوبن کجکده ایشا و کجکده لوبنه ایشا
 و ایشا سگات کجکده و اکرو صلب و سیاست و عیال
 عفرتده مجلده ایشا لوبن کجکده فعلی ایله و مساحت ایله
 سگات و معقول و وزیر اعظم لر ایشا علیه الرحمة و ایشا لوبن
 سردار اولون کجکده صبور رشید
 چون سلطان عظیم ایشا مال کجکده قدرت و ابداع و خلاق و علی الامت
 علم فطرت و اختراع کشا شاه و مهربان و مجرد فیاض الحی و
 بسط خزان و ایدو و کجکده عسکر و اجناد ایله سلاطین و عیال
 و خلاقین ترک و خدیصه متانزه و ذات سعادت صفی تزویج
 دین صیفا نبوی و تقویت شرع شریفه صغیر ایله ملوک عدالت
 سلوک اطراف و حکمات مجتبه فرجام آکا فز و سرفراز و منش
 ایشا سگات سلطنت روز افزونی و قیام رفیع محنت مستقر اولدو

**THE IMPERIAL EDICT OF SULTAN AHMED I APPOINTING GRAND
VIZIER MALKOÇOĞLU ALİ PAŞA AS COMMANDER-IN-CHIEF OF
THE OTTOMAN ARMY ON THE HUNGARIAN FRONT**

ABSTRACT

Ottoman sultans sometimes appointed grand viziers as the commanders-in-chief of their armies. They issued such appointments in documents called *serdarlık beratı*, which are an indispensable (though neglected) source in understanding the *modus operandi* and historical development of the Ottoman bureaucracy. This article examines the imperial edict Sultan Ahmed I (r. 1603-17) sent to Malkoçoğlu Ali Paşa (d. 1604), dated Ramazan 1, 1012 (February 2, 1604), appointing him commander-in-chief of the Ottoman army on the Hungarian front. It also explores the contributions of the Malkoçoğlu family to the Ottoman conquests in Rumeli and the significance of Ali Paşa in this family. Ali Paşa was educated in the Ottoman Palace School (*Enderûn*) and served as the governor of Egypt. After he was appointed as Ottoman grand vizier, he was sent to the *Engürüs* (Hungarian) front but died en route. Yet his name lives on in the imperial edict examined here, a copy of which is contained in Reisülküttâb Sarı Abdullah's *münşeât*, a collection of imperial letters and correspondence from the Ottoman sultans in the first half of the seventeenth century. The edict speaks of Süleyman the Magnificent's conquest of Buda and Mehmed III's conquest of Eger with admiration and reverence. It also compares Ali Paşa to Plato and Aristotle for his wise policies. This kind of comparison is rare in the Ottoman *serdarlık beratı*s. The document also makes some interesting claims, like the argument that Hungarians are similar to the tribe of Noah in their rebellious character. Like other *serdarlık beratı*s, this edict bestows great authority upon its addressee. This article compares the edict with other similar edicts in Sarı Abdullah's *münşeât*. The uniqueness of the *berat* derives from the high praise with which the new Ottoman sultan Ahmed I speaks of his predecessors' conquests on the Hungarian front and Ali Paşa's governorship of Egypt and efforts to aid the poor.

Keywords: Ahmed I, Buda, Hungary, Malkoçoğlu Ali Paşa, Serdarlık Beratı.